

VORO LÓPEZ VERDEJO

TRACTAT DE METRICA VALENCIANA

*Un extracte d'este treball obtingue en 1998
el premi d'investigació "Vicent González",
que otorga l'Associació
"Amics de la Real Academia de Cultura Valenciana"*

INDEX

	<i>Pag.</i>
PROLEC	13
INTRODUCCIO	17
a. El vers	17
b. L'estrofa	18
c. El poema	18
I. EL VERS EN VALENCIÀ	21
1. L'accent	21
1.1. Els peus llatins	22
1.2. Paraules atones i tòniques en valencià	22
1.3. Classes de paraules segons la posició de l'accent	23
1.4. Versos masculins o femenins segons l'accent	24
2. El comput silàbic	25
2.1. El comput silàbic segons l'accent	25
2.2. El comput silàbic: la síl·laba i els fenòmens interns del vers	28
2.2.1. La síl·laba	28
2.2.2. Els diftongs	29
2.2.3. Els diftongs creixents	29
2.2.4. Els diftongs decreixents	31
2.2.5. Els diftongs neutres	31
2.2.6. Casos en els quals no hi ha diftong	32
2.2.7. Els triftongs	32
2.3. La divisió o separació silàbica en valencià	33
2.4. Els fenòmens mètrics interns del vers	34
2.4.1. El hiat	36
2.4.2. La sinalefa	36
2.4.3. L'elisió	37
2.4.4. La sineresis	38

	<i>Pag.</i>
3. Classes de versos segons el numero de silabes	39
3.1. Versos sense cesura	39
3.1.1. El vers d'una silaba	40
3.1.2. El vers de dos silabes	45
3.1.3. El vers de tres silabes	49
3.1.4. El vers de quatre silabes	51
3.1.5. El vers de cinc silabes	54
3.1.6. El vers de sis silabes	58
3.1.7. El vers de set silabes	59
3.1.8. El vers de huit silabes	64
3.1.9. El vers de nou silabes	66
3.1.10. El vers de deu silabes	67
3.1.11. El vers de dotze silabes	68
3.2. Versos en cesura	69
3.2.1. La cesura	69
3.2.2. El vers de huit silabes en cesura (4+4)	70
3.2.3. El vers de deu silabes en cesura	72
3.2.3.1. El vers decasilap cesurat segons el model (4+6) .	72
3.2.3.2. El vers decasilap cesurat segons el model (5+5) .	75
3.2.4. Un vers d'onze silabes cesurat segons els models 5+6 o 6+5	78
3.2.5. El vers alexandri cesurat segons els models 6+6, 4+4+4, 4+8 i 8+4	78
4. L'encavalcament, la pausa i el to	81
4.1. L'encavalcament	81
4.1.1. Classes d'encavalcament	82
4.1.1.1. Encavalcament abrupte o violent	82
4.1.1.2. Encavalcament suau	83
4.1.1.3. Encavalcament lexic	83
4.1.1.4. Encavalcament sirrematic	84
4.2. La pausa	85
4.2.1. Classes de pauses i la cesura	85
4.3. El to	86
II. L'ESTROFA	87
5. L'estrofa	87
5.1. Estrofes heterometricques i estrofes isometricques	88
5.2. La rima	88
5.2.1. Classes de rima	90
5.2.1.1. Rima consonant	90
5.2.1.2. Rima assonant	91
5.2.1.3. Rima interna o rima en reso	93
5.2.1.4. Rima capfinida	94
5.2.1.5. Rima masculina	95
5.2.1.6. Rima femenina	96

	<i>Pag.</i>
5.2.1.7. Rims maridats	97
5.2.1.8. La rima facil	98
5.2.1.9. Els rims equivocs	100
5.2.1.10. Els rims fenix	103
5.2.1.11. La falsa rima	104
5.2.1.12. La rima estrampa o vers blanc	106
5.2.1.13. El vers lliure	109
5.3. Combinacions de les rimes	111
5.3.1. Les tirallongues monorrimes	111
5.3.2. Els parellats	112
5.3.2.1. Les noves rimades	113
5.3.2.2. Els redolins	117
5.3.2.3. La cudolada	126
5.3.3. Rima encadenada en estrofes de quatre versos	130
5.3.4. Rima creuada en estrofes de quatre versos	131
5.3.5. Rima cadenoencadenada en estrofes de huit versos	131
5.3.6. Rima creucreuada en estrofes de huit versos	134
5.3.7. Rima cadenocreuada en estrofes de huit versos	135
5.3.8. Rima creuencadenada en estrofes de huit versos	137
5.3.9. Rima creucaudada en estrofes de huit versos	138
5.3.10. Rima cadenocaudada en estrofes de huit versos	139
5.3.11. Combinacions de la rima en estrofes de tres versos	139
5.3.12. Combinacions de la rima en estrofes de quatre versos	141
5.3.13. Combinacions de la rima en estrofes de cinc versos	141
5.3.14. Combinacions de la rima en estrofes de sis versos	143
5.3.15. Combinacions de la rima en estrofes de set versos	144
5.3.16. Combinacions de la rima en estrofes de nou versos	145
5.3.17. Unes atres combinacions de la rima	145
III. EL POEMA	147
6. El poema	147
6.1. Poemes estrofics	147
6.1.1. Poemes monoestofics	147
6.1.1.1. La recosta o acrostic i la divinitiva	148
6.1.2. Poemes poliestrofics	150
6.2. Poemes no estrofics	150
6.3. Poemes poliestrofics sense enllaç	151
6.3.1. Estrofes singulars	152
6.4. L'enllaç entre estrofes	154
6.4.1. Estrofes unisonants	155
6.4.2. Estrofes capcaudades	155
6.4.3. Estrofes en retroncha	156
6.4.3.1. La retroncha de vers	156
6.4.3.2. La retroncha d'identitat de rima	156
6.4.3.3. La retroncha de rima	157

	<i>Pag.</i>
6.5. Formes poematiques	158
6.5.1. Formes poematiques d'orige provençal	159
6.5.1.1. La canço	160
6.5.1.2. El serventés	161
6.5.1.3. El plany	161
6.5.1.4. La tençó	162
6.5.1.5. La pastorela	162
6.5.1.6. L'alba	162
6.5.1.7. La dansa i la balada	163
6.5.1.8. Uns atres generos menors provençals	163
6.5.2. Formes poematiques de diversos origenes	165
6.5.2.1. Els tercets italians	165
6.5.2.2. El sonet	167
6.5.2.3. Els goigs o gojos	169
6.5.2.4. El romanç	184
6.5.2.5. La decima	188
6.5.2.6. L'octava rima, real o heroica	188
6.5.3. Formes poematiques en la lirica popular	190
6.5.3.1. Les nadales	191
6.5.3.2. L'endevinalla	192
6.5.3.3. El refra	193
6.5.3.4. L'albada i les cançons d'estil	195
6.5.3.5. La jota	198
 IV. ELS GENEROS	 201
7. Els generos	201
7.1. L'oda	201
7.2. L'elegia	202
7.3. L'himne	203
7.4. L'epitalami	203
7.5. L'epigrama	203
7.6. La balada	204
7.7. La cantilena	205
7.8. La satira	206
7.9. L'epistola	206
7.10. La llegenda	207
7.11. La faula	209
7.12. L'opera	209
7.13. Poesia epica	210
7.14. Poesia bucolica	211
 BIBLIOGRAFIA	 215
 POETES CITATS EN OBRA	 219

COMENTARI CIRCUMSPECTE

CREC que ningú dels que saben montar i correr en bicicleta pense que, pedalejant i pedalejant, sense mes ni menys, pot guanyar el “Tour de France”. En canvi, no es gens estrany qui perque sap parlar, llegir i escriure, sense mes ni menys pot incorporar-se al “Tour” de l’art poetica. En general (perfectes excepcions a banda), estos son els practicants de lo que, ves a saber per qué, se diu “vers lliure”, això que ha donat i segueix donant a la lliteratura una prolifica pero pauperrima prosa poetica.

Lo ben cert i, per això, indefugible es que en art, en totes les arts i tambe, clar, en la principal d’elles que es l’art de viure, la tecnica es imprescindible. Tambe es cert que la benvinguda exaltacio en excelencia social de la ciencia i, com es just, dels cientifics, ha desdibuixat el pletoric ser de la tecnica (harmonia de procediments i recursos dels que se servixen la ciencia i l’art), desprestigiada per l’imbecil defici dels pseudocientifics.

Lo que acabe d’expondre en oportuna llaugerea, pot ser que siga una de les no se quantes raons de la llarga, incomprendible i perniciosa ausencia total de tractats i d’estudis sobre metrica valenciana. Per això, no m’espanta gens el que rode per totes bandes el recurs tan facil com freqüent, quan se publica la resenya i a vegades tambe la critica d’un llibre, de dir que ve a omplir un buit; açò, dit en el present que se publica tal riuada de llibres en la que corren inclus els que se dediquen a les minucies mes insignificants, es una proclamacio de la mediocritat general de les resenyes i tambe de les critiques. Per açò, m’entraven ganes de no dir lo que dec dir en este comentari

–no resenya ni critica– que escriu perque tinc ganes i raons per a escriure'l. I com dec dir-ho, ho dic: este llibre ve a omplir un buit en la bibliografia valenciana; pero un buit total, perque no hi ha –al menys publicat– cap de tractat sobre metrica valenciana.

Que Voro López es amic meu es no solament una realitat, sino una veritat guanyada a pur d'anys en sinceritat corresposta. Ell, actiu enamorat de moltes de les entretelles –transparents per profundes– que nos son afins, se llançà a la tasca propedeutica de portar a bon fi lo que en moltes conversacions, distanciades pero no oblidades mai, nos havíem plantejat: la poderosa obligacio de facilitar ales al vol necessari de la poesia valenciana, sense la qual la cultura del nostre poble tindria ferida l'expressio en valenciana llengua. I aci està, en este ben estudiat, millor pensat i generosament didactic *Tractat de metrica valenciana*, la basica aportacio d'est excelent filolec nostre. Gracies, Voro; yo ya te les done i seria de bona esperança el que te les donaren tots els que deuen donar-te-les, mes tots els que es desperteren a la gracia de donar-te-les, per haver enriquit el coneiximent.

...I en recòrt d'eixos “alvançats” que creuen que se pot desdibuijar sense saber dibuixar, que se pot compondre musica sense saber solfa, que se pot dialogar sense saber escoltar, m'han vingut a la memoria estos eixemples que vaig escriure l'any 1987, en el “Preambul” a la *Gramatica de la llengua valenciana* d'Antoni Fontelles, Laura Garcia i Joaquim Lanuza: “Quan Rafael Alberti, en el seu important llibre *A la pintura*, diu:

*Feliz imagen que en mi vida
dio su más bella luminaria
a esta academia necesaria
que abre su flor cuando se olvida.*

està reconeixent que, per a la pintura, es necessaria l'academia –l'aprenentage– i al dir “que abre su flor cuando se olvida” hem d'entendre que lo que s'oblida es l'academia, perque lo que se desprengue ya s'aprofita sense pensar. I això ho diu Alberti respecte a la pintura i, per a dir-ho, escriu una correctissima quarteta: quatre versos isosilabics d'art menor rimats el primer ab el quart i el segon ab el tercer i accentuant la quarta i l'octava silabes de cada vers. ¿Es

que pensava en la preceptiva lliteraria per a escriure? No, perquè la tenia assaonadament sabuda en el passat –com he dit ades–. Això mateix, i no altra cosa, vol dir la celebre frase de Goethe (que vaig llegir no recorde on): “M’ha costat molts anys oblidar la gramàtica, per a escriure be”; perquè ho diu ell que, en el drama *Goetz von Berlichingen*, reconeix que “L’escriure es un oci molt treballos”. Per no citar més que una altra autoritat, cal vore ab quin rimar tan perfectament preceptiu Verlaine, en *Art Poétique*, protesta de la rima:

*Oh! qui dira les torts de la rime?
Quel enfant sourd ou quel nègre fou
nous a forgé ce bijou d’un sou
qui sonne creux et faux sous la lime?”*

I ara un elogi, ¡precis!, a l’editorial DEL SENIA AL SEGURA, que, en este llibre, seguix la seua línia d’oferir-nos fondaries, perspectives, superfícies, perfils, matisos..., sempre decisius, del ser valencià.

XAVIER CASP

INTRODUCCIO

LA metrica es un art que, per a les llengües romaniques, té el seu origen en l'*ars metrica* llatina i que tracta de la mida i l'estructura dels versos, de les diferents classes de versos i les distintes i possibles combinacions que en ells es poden fer; no obstant, la metrica llatina i la grega es basaven en el ritme quantitatiu, cosa que no fan les llengües neollatines. En definitiva, la metrica es el conjunt de les regles ritmiques de la versificació dins d'un poema i cada llengua té, a hores d'ara, unes regles distintes.

Encara que les mètriques romaniques tenen un origen greco-llatí, la metrica clàssica valenciana es, en bona part com vorem, hereua de la lírica trobadoresca provençal dels segles XII i XIII, la qual va supondre un punt significatiu en la cultura europea occidental; esta lírica es mantingué gràcies al Consistori de Tolosa, estenent-se per terres valencianes i donant nova florada en els segles XIV i XV, passant per Ausias March —que intentà deixar a part l'estil dels trobadors— i aplegant fins al Renaixement.

La metrica afecta a tres unitats bàsiques: el vers, l'estrofa i el poema.

a. EL VERS

El vers es, dins d'un poema, l'unitat mínima en estructura si deixem a banda els trops i les figures. El vers pot estar format per una sola paraula o un conjunt de paraules subjectes o no a mida i cadèn-

cia. Ara be, una paraula –que pot ser d’una sola silaba–, varies paraules o una frase nomes es poden considerar un vers quan acompanyen a uns altres versos, formant el seu conjunt una estrofa i una o mes estrofes, un poema.

Dins d’esta unitat minima que denominem vers, i segons cada llengua i determinades condicions llingüístiques que la llengua impon, es configuraran determinades classes de versos, tenint en conte els elements que els conformen com ara la silaba, l’accent, el to o la rima si el relacionem en els altres versos de l’estrofa i del poema.

La lirica trobadoresca no denominava vers a una llinia o ralla del poema; en el nom de vers designava una composicio de contingut moral i per a designar lo que hui entenem per vers, utilisava les formes “*bordó*”, “*bordone*”; com la forma bordo significa tambe basto llarc, a voltes es denominava al vers “*bastó*”.

b. L’ESTROFA

L’estrofa es l’estructura situada entre el vers i el poema –si be el poema pot estar format per una sola–; se compon d’un conjunt de versos que solen seguir un determinat esquema. L’estrofa posseix una serie de caracteristiques que li aporten les estructures minimas o versos i que son l’axis ritmic (accent, quantitat, to i timbre), les rimes entre versos i la seua distribucio segons una estructura, l’estructura oracional, considerant l’estrofa com a unitat sintactica i uns llimits que segons alguns teorics no deuen sobrepassar els deu versos, puix en cas contrari es complica la percepcio dels elements estructurals que utilisa l’estrofa, com les rimes o l’unitat sintactica que conforma.

c. EL POEMA

El poema es el resultat global de la versificacio; es un text llingüístic i lliterari –en una finalitat evidentment estetica– format per una estrofa (monoestrofic) o varies (poliestrofic), somes a unes regles preestablides per la tradicio lliteraria o creades per l’autor, tenint

en conte les característiques del vers i de l'estrofa determinades en els dos punts anteriors *a* i *b*, i que es caracterisa per la forma i la distribució del llenguatge en un missatge concret, basat en la simetria i la regularitat que li conferixen un ritme.

El sometiment ad esta simetria i regularitat pot ser gradual, segons l'intenció de l'autor, pero en cas de no existir en cert grau mínim, per moltes figures literàries que s'utilisen, nos trobarém davant de la prosa poètica o rítmica i dels denominats poemes en prosa.

Per molt que vulgàm difuminar els límits entre el vers i la prosa, estos límits existixen i son una serie de característiques lingüístiques que conferixen a un text una determinada estructura formal susceptible d'anàlisi.